

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ВИДІВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Шемелинець І.І., к.ю.н., доцент,
*доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету біоресурсів та
природокористування України*

Класифікація видів юридичної відповідальності сьогодні залишається однією із найменш досліджених питань у вітчизняній теорії права. В стандартному вигляді в теорії склалося стале уявлення про існування кримінальної, адміністративної, цивільної та дисциплінарної відповідальності. Звичайно такий перелік видів юридичної відповідальності, що базуються на положеннях нормативно-правових актів є абсолютно не вичерпним, оскільки система та різноманіття видів юридичної відповідальності постійно знаходиться в динаміці, періодично з'являються нові види, яким притаманні свої, відмінні від інших видів ознаки.

В науковій доктрині до сих пір не розроблено єдиних критеріїв класифікації різновидів юридичної відповідальності та не розроблено якісної системи, в яку б вміщувались усі види відповідальності, що так чи інакше існують в правовій системі. Відсутність такої системи, ключових критеріїв необхідних для запровадження та скасування видів юридичної відповідальності призводить до виникнення таких видів юридичної відповідальності, які інколи відрізняються один від одного лише незначними ознаками. Більшість нових видів юридичної відповідальності не мають достатнього термінологічного апарату, а їх правова природа викликає часом цілком обґрунтовані критичні зауваження з боку науковців та практиків.

Незважаючи на це, нові види юридичної відповідальності виникають періодично, і їх основна мета, яка відразу випадає у вічі, це спрощення процедур уже існуючих видів відповідальності або ж їх посилення. Сьогодні можна стверджувати, що окремими видами юридичної відповідальності є лише ті, які мають нормативне закріплення і якісь окремі ознаки, що притаманні саме їм і таким чином відрізняють її від інших видів. В більшості випадків, такі види відповідальності вводяться для урізноманітнення засобів державного примусу, тобто іншими словами держава шукає шляхи наповнення державного бюджету шляхом встановлення нових видів юридичної відповідальності.

Часом нові види обґрунтовуються суто теоретично, в результаті наукової діяльності вчених, які намагаються довести існування окремих видів відповідальності спираючись на методи наукового пізнання. Науковці намагаються розробляти понятійний апарат в рамках окремих видів юридичної відповідальності, що призводить до виникнення аморфних категорій, в які об'єднуються види, що мають абсолютно різну правову природу. Так чи інакше, можна сміливо стверджувати про існування сьогодні в правовій системі цілої низки різних видів юридичної відповідальності, проте без чіткої системи. Про існування окремих видів юридичної відповідальності часто дізнаємось через закріплення в нормативно-правових актах виду та назви юридичних стягнень чи санкцій, як то фінансові санкції чи адміністративно-господарські санкції. З іншого боку, законодавець не вважає за потрібне визначати поняття цього виду юридичної відповідальності чи поняття цього виду правопорушення, що має бути підставою такої відповідальності.

Загальні засади нормативного регулювання юридичної відповідальності та поділ її на види безумовно доцільно аналізувати, виходячи в першу чергу із змісту положень Конституції України. Так стаття

61 Основного закону встановлює, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, а п.22 ст.92 визначає, що виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них [1].

Юридична відповідальність розглядається в науковій теорії як негативна реакція держави на вчинення особою чи групою осіб певних протиправних дій, що полягає у застосуванні до таких осіб санкцій певного виду. Сьогодні достатньо наукових робіт присвячено комплексному дослідженню юридичної відповідальності в цілому [2] та окремих її видів [3], [4], [5], [6].

Найбільш якісне визначення цієї категорії, на наш погляд, дає Лук'янець Д.М., який приходить до висновку, що юридична відповідальність – це регламентована правовими нормами реакція з боку уповноважених суб'єктів на діяння фізичних або юридичних осіб (колективних суб'єктів), що можуть мати вираз у недотриманні встановлених законом заборон, невиконанні встановлених законом обов'язків, порушенні цивільно-правових зобов'язань, нанесенні шкоди або завданні збитків і виражена у застосуванні до осіб, що вчинили такі діяння, засобів впливу, які тягнуть за собою позбавлення особистого, майнового або організаційного характеру [7, с. 5].

Він же, досліджуючи типологію юридичної відповідальності стверджує, що найбільш логічним буде трактувати юридичну відповідальність як правовідносини, а класифікацію її видів проводити через структуру правовідносин. Правда, відкинувши можливість проведення класифікації через такі складові правовідносин як об'єкт та суб'єкт, Лук'янець Д.М. виділяє вичерпний перелік видів юридичної відповідальності, спираючись на зміст правовідносин, або на те, в якому порядку реалізується той чи інший вид юридичної відповідальності. В результаті ним наводиться вичерпний, на його думку, перелік видів - конституційна, адміністративна, кримінальна, цивільно-правова, дисциплінарна та матеріальна відповідальність, які можуть ділитися на підвиди. Цікаво, що інші види юридичної відповідальності, зокрема фінансову, транспортну, господарську та інші Лук'янець Д.М. відносить до адміністративної відповідальності, маючи швидше за все на увазі саме спосіб притягнення до відповідальності [7, с. 9]. З приводу цього, в науковців не має єдиної точки зору, а гнучкість адміністративної відповідальності дає можливість говорити про існування окремих її підвидів. Правда, окремі підвиди можуть визначатися, якщо

про них зазначається в законодавстві. Так, наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення прямо вказує на те, що відповідальність, яка передбачена Митним кодексом України та кардинально різниться по виду та змісту санкцій є саме адміністративною, і це в принципі дає можливість говорити про різноманіття адміністративної відповідальності. Що ж стосується фінансової відповідальності, то в більшості випадків законодавець зазначає, що стягнення, зазначені в нормативно-правовому акті є саме фінансовими санкціями і їх накладення не здійснюється в порядку, визначену в Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Фінансова відповідальність сьогодні розглядається як окремий вид, якому притаманні специфічні ознаки і, що найцікавіше, із усіх видів вона розвивається чи не найдинамічніше. Звичайно, по більшості ознак, зокрема такої як публічно-правовий характер, цей вид відповідальності схожий на адміністративну, проте за особливими критеріями її слід виділяти в окремий вид. Сьогодні можна сміливо говорити про те, що фінансова відповідальність має інші підстави ніж адміністративна, іншу природу санкцій, інший суб'єктний склад, іншу процедуру застосування, ніж це визначено в Кодексі України про адміністративні правопорушення, а отже є окремими видом.

Базуючись на кардинальній відмінності публічного та приватно-правового регулювання, слід говорити і про кардинальні відмінності у видах юридичної відповідальності, які застосовуються у публічній чи приватній сфері. Юридична відповідальність у публічній сфері є різновидом державного примусу, негативною реакцією держави на вчинене правопорушення. В приватній сфері юридична відповідальність носить компенсаційний характер, і, як правило не пов'язана з державним примусом. Таким чином, всі види юридичної відповідальності, можна поділити на дві великі групи: публічна юридична відповідальність та приватна юридична відповідальність. Основним критерієм в цьому поділі є не сфера відносин, а характер та процедура, притаманна або публічному або приватному регулюванню, тобто наявність або відсутність публічного інтересу. До видів публічної юридичної відповідальності слід відносити: конституційну кримінальну та адміністративну, фінансову відповідальність. До приватної – цивільно-правову, господарську, матеріальну та дисциплінарну.

Торкаючись питання про уніфікацію видів юридичної відповідальності, напевно слід говорити про перспективи перегляду правової природи адміністративної відповідальності. Усі види стягнень, що накладаються адміністративними органами в межах фінансової, бюджетної,

податкової та інших видів відповідальності, так чи інакше, носять адміністративний характер, і при умові модернізації адміністративної відповідальності стануть її частиною. По суті, якщо переглянути зміст адміністративної відповідальності в напрямку запровадження відповідальності юридичних осіб, урізноманітнення адміністративних стягнень, потреба у існуванні спеціальних видів просто відпаде, а ми отримаємо можливість говорити наприклад не про бюджетну чи фінансову відповідальність, а про адміністративну відповідальність у бюджетній чи фінансовій сфері. Тому підтримується позиція про те, що фінансова та адміністративно-господарська мають з часом стати різновидами адміністративної.

Таким чином, для якісного застосування кожного законодавчо визначеного виду юридичної відповідальності необхідно детально з'ясувати їх правову природу і на основі цього провести класифікацію видів юридичної відповідальності. Класифікацію видів юридичної відповідальності слід проводити, виходячи з теорії публічного інтересу, оскільки його наявність чи відсутність обумовлює вибір конкретного виду відповідальності. Важливим аспектом, який має значення для проведення класифікації є наявність договірних зобов'язань. Сьогодні, з метою вироблення єдиних критеріїв існування юридичної відповідальності, наріла необхідність прийняття єдиного нормативно-правового акту, який міг би закріпити вичерпний перелік видів юридичної відповідальності, їх співвідношення між собою, вироблення єдиного понятійного апарату тощо. Таким нормативно-правовим актом може стати Закон України «Про юридичну відповідальність», який може вміщувати теоретичні конструкції побудови системи юридичної відповідальності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, N 30, ст. 14.
2. Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах [Текст] / Н. М. Оніщенко [и др.] ; заг. ред. Н. М. Оніщенко ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. - К. : Юридична думка, 2009. - 216 с.
3. Іванський, А.Й. Фінансова-правова відповідальність в сучасній Україні: теоретичне дослідження [Текст]: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Іванський Андрій Йосипович; Одеська національна юридична академія. - О., 2009. - 36 с.

4. Кикоть, О.О. Господарсько-правова відповідальність як вид юридичної відповідальності [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Кикоть Олена Олександрівна ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. - К., 2013. - 20 с.
5. Мельник С.М. Типологія юридичної відповідальності за адміністративним правом України [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Мельник Сергій Миколайович ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Харків, 2015. - 18 с.
6. Усенко В.Ф. Правові проблеми застосування ст.41 Кодексу України про адміністративні правопорушення / В.Ф. Усенко, І.І. Шемелинець // Юридична Україна. – 2010. - №3. – с. 46 - 51.
7. Лук'янець Д.М. Типологія юридичної відповідальності [Текст] / Дмитро Миколайович Лук'янець // Юридична Україна. – 2004. - № 3. – с. 4 - 10.